

ЖУКІВ. НОВОЖУКІВ. ІСКРА: ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ПОСЕЛЕННЯ

За один кілометр від літописної Пересопниці, на території сучасного села Іскра, стоїть городище. Це залишки старого замчиська містечка Жукова, що наприкінці XIVст. перебало податково-адміністративні функції від міста Пересопниці. Останню до-руйнували орди татарського хана Едигея у відомому набігу 1399 року. На залишках великого міста утворилося не-велике село з однойменною назвою.

Приблизно у той час і у-творилася нова Жуківська волость із міським центром під назвою Жуків, що адмініс-тративно входила до Луцького повіту Великого Князівства Литовського. Слід зазначити, що на Волині появу нових міст обумовило передусім утве-

рдження великої земельної власності князів. Центри волостей – податково-ад-міністративних одиниць у їхніх володіннях, які служили водночас і торговими осе-редками, отримували так звані локаційні привілеї, тобто санкціоноване великим князем право на осадження міста й запровадження регулярних торгових днів. Із цього документа і розпо-чиналася офіційна «міська метрика» населеного пункту.

Вперше згадку про бу-дівництво Жуківського замку можна знайти у польському словнику, де описана коротка історія населеного пункту «Iukyw Stary». Жуків Старий значить Старожуків. Але в статті лише інформація про містечко Жуків. Досить часто

дослідники плутають історію села Старожукова з історією села Новожукова і навпаки. В обох випадках помилково звертаються до історії містечка Жукова. У цьому випадку польський дослідник теж допустився такої ж по-милки. Можливо таку плу-танину ввело триразове пе-рейменування цього посе-лення. Жуків. Новожуков. Іскра. А також і триразова зміна статусу поселення. Містечко. Село. Хутір. Об'єднання двох поселень (Новожуков- Ново-сілки) в одне село. Збираючи по краплині історичні факти, спробуємо хоч коротко дати уявлення про це цікаве давнє поселення. Тут і сьогодні зберігся і добре проглядає-ться ареал історичного міста. І нам важливо те, що саме у

цій статті (словнику) є перша письмова згадка про те, що замок у Жукові побудовано наприкінці XIV століття у го-тичному стилі. Він був цег-ляний, бо та цегла збереглася досьогодні у дворах меш-канців села Іскра. Зокрема, відомий письменник Євген Шморгун народився і провів дитинство у хаті, що зна-ходиться біля замкового городища. Він розповідав, як із своїм батьком Іваном но-сили цеглу з старого зам-чиська для будівництва льогу.

Дарча грамота Великого князя Литовського Лева Свидригайла від 1446 року є першим писемним доку-ментом історії Жукова. У ній йдеться про те, що клеван-ський князь Михайло Чор-торийський отримав від Свидригайла містечко Жуків та волость з селами Ново-сілки, Сухівецький двір, дво-рище верх Радухівки, Голи-шів, Дерев'яне на річці Рудці, Диків на Стублі.

Старий шлях із Володи-мира до Києва проходив повз містечко. Зустрічаємо у до-кументах інформацію про подорожнє мито. У 1447 році жуківський митник брав від воза по одному грошу. За коня мито не брали, бо була гра-мота в якій заборонялося це робити. Через сто років, у першій половині XVI ст. поль-ський король Казимір під-тверджує право на подорожнє мито – один грош від воза.

У 1516 році містечко Жуків змінює власника. Колишній власник Федір Чорторий-ський почав будівництво міста і замку у сусідньому Більові.

(Продовження на 7-й стор)

ЖУКІВ. НОВОЖУКІВ. ІСКРА: ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРІЮ ПОСЕЛЕННЯ

Король Зигмунт надав грамоту на володіння Жуковом і волостю підскарбію Богушу Боговиту. На той час у містечку було 126 димів. Ревізія Луцького замку за 1545 рік повідомляє, що Жуківська волость мала здавна твердий обов'язок: висилати сторожів і кликунів до Луцького замку. Крім того, давати коней для службових людей, які їдуть з Луцька до Києва.

Після смерті Богуша Боговитуна замком і волостю у Жукові управляла його дружина Марія Боговитунова, уроджена княжна Сангушкова до 1570 року. Саме у цьому році волость і містечко переходять у власність холмського підкоморія Михайла Дзялинського, який управляв разом із своєю матір'ю. Вони з Жукова та присілків вносять з 14 домів ринкових по 4 гроша, 52 домів вуличних по 2 гроша, 66 міських огородників - 1 грош, 3 ремісників - по 4 гроша, 20 огородників - по 4 гроша, 11 коліс млинів - 11 грошів, 204 димів сільських мешканців, 45 огородників - по 2 гроша, 13 бояр путних, 2 млинарських коліс - по 12 грошей.

У 1578 році Жуківська волость зазнала несподіваного татарського нападу. У Старожуків забрано до полону у 6 селян 13 челядників, у Новосілках - у 5 селян 12 челядників, у Новоставі - у 10 селян 29 челядників, у Макотертах у двір селянина «Івана Лютка, дом, гумно і всю челядь побрала: двоє чоловіків, шестеро білих голів».

Татари грабували та забирали в полон людей лише по селах. На замкове містечко вони не нападали, бо боялися збройного опору, під час якого була загроза втратити голову. Немає інформації про те, щоб Жуківський замок, за часи свого існування, був у ворожих руках. Під час Хмельниччини (1651 р.) союзники козаків татари теж пограбували навколишні села, навіть недовго тримали облогу замку, однак на штурм не відважилися.

У 1587 році луцький староста Олександр Пронський продає волость Янушу Заславському за 4000 коп. грошів литовських. Волость: містечко Жуков, села Чорна, Чудви, Дюксин, Грухи, Гуменники, Новоселки, Новий Став (суч. Новостав-Дальній),

Рошка, Суховці (суч. Сухівці), Шандровщина, Волка, Жербин (суч. Жобрин), Старий Жуков (суч. Старожуків), Януш (Іван) Заславський був онуком відомої княгині Анастасії Заславської, фундаторки знаменитого Пересопницького Євангелія та племінником княгині Ганни Чорторійської, уродженої княжни Заславської, володарки Клеванського замку до 1582 року. На той час (1587 р.) володарем Клеванського князівства був двоюрідний брат Януша Юрій Чорторійський. Цілком ймовірно, що саме він запропонував придбати Жуків своєму братові. Але вже у 1630 році Жуків знову стає власністю замку Чорторійських - Клеванських. Перший князь, який мав титул «князь на Клевані і Жукові» був Миколай Чорторійський. Із того часу носили цей титул знамениті польські політики і дипломати: Михайло - Юрій (1621-1692), Казимір (1674-1741), Олександр Август (1697-1782 рр.), Адам Казимир (1734-1823 р.р.), Адам Ежі (1770-1861 рр.), Владислав (1828-1894 рр.). Правда, герцогський титул «князь на Клевані і Жукові» існує і досі. Його носять численні нащадки княжого роду Чорторійських.

У 1660 році по дорозі до містечка Жукова козаки вщент розгромили поляків.

У 1708 рік маємо згадку про Жуківський замок у скарзі Луцького єпископа Діонісія Жабокрицького. Зокрема, він скаржиться на свого пасинка Миколая Щасного та племінника Юрія Жабокрицького, які там знищили важливі документи. Крім того, вони взяли бланки з підписом єпископа та зловживали ними.

У XVIII столітті Кримське ханство було зруйноване російським військом та запорожцями. Разом із татарами зникла і загроза для Волинської землі. Замки втрачають свою оборонну функцію і починається трансформація нових поселень.

У 1793 році містечко Жуків стає прикордонним. По річці Стублі проліг кордон між Росією та Польщею. Але вже через два роки, у 1795 році, російський кордон посунувся у глибину Польщі. Росіяни зробили новий адміністративний поділ у Волинському

воєводстві. Містечко Жуків стало селом Новожуковим Рівненського повіту Волинської губернії. Отже, поселення мало статус містечка аж 400 років. Поселення з назвою с. Новожуків проіснувало 150 років. У післявоєнні роки із села Новожуків зробили хутір Новожуків. Сільрада перемістилася у сусіднє село Новосілки. А в 1963 році органи державної влади (СРСР) об'єднали хутір Новожуків і село Новосілки в одне і назвали Іскрою. (Іскра - назва більшовицької газети, яка виходила у 1905 році за редакцією В. Леніна).

Сьогодні про існування тут міського поселення під назвою Жуків свідчать чимало фактів:

1. Ареал історичного міста: городище, фортечний рів, 30-ти метрові оборонні вали на замчиську, оборонні вали міського посаду (7 га).

2. Топонімічні назви: Жуківщина (назва колишнього хутора, згодом - лісу), Жуківський ліс (слугував кордоном між волостями).

3. Іменовані місця: Містечко (так називають місцеві старожили своє село), Загребля (назва кутка за жуківською греблею).

Назва Жуків походить від особового наймення Жук. Акт 1445 року таке прізвище засвідчує (дали... Федору Жукови).

Отже, цілком логічно повернути стару назву для цього поселення - перейменувати село Іскра на село Жуків. Саме на Жуків, а не на Новосілки. Бо саме до Жукова (в Іскру) нині перемістилася вся соціальна інфраструктура, а в колишніх Новосілках на сьогодні залишилося лише кільканадцять житлових будинків і жодної громадської установи. Так, на нашу думку, буде справедливо.

А городище-замчиську у недалекому часі набере статусу ансамблевого музею під назвою «Жуківський замок».

Микола ФЕДОРИШИН,
директор КЗ «Культурно-археологічний центр
«Пересопниця»
Рівненської обласної
ради, член Національної
спілки краєзнавців